

CSAPLÁR-DEGOVICS KRISZTIÁN
Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történeti Intézet

Aetas 38. évf. 2023. 1. szám, 6–23.
ISSN 0237-7934
DOI [10.14232/aetas.2023.1.6-23](https://doi.org/10.14232/aetas.2023.1.6-23)
www.aetas.hu

Magyar protokoloniális kaland a századfordulós Albániában

Az Osztrák–Magyar Monarchia koloniális múltjának kutatása a közelmúltig csaknem tabutémának számított az osztrák és a magyar történetírás számára. A Monarchia egykori önképébe ugyanis nem fért bele, hogy önmagáról gyarmatosító hatalomként gondolkodjon. 1918 után pedig a dunai birodalom utódállamainak nemzeti historiográfiai és politikai elitjei még a kakániai propagandához képest is hevesebben tagadták a koloniális múlt lehetőségét.¹ A k. u. k. koloniális múlt feltárásában szintén problémát jelentett, hogy a közép-európai történészek osztották Robert Kann nézeteit, aki szerint a gyarmatosítás európai kontinensen való értelmezése nagyon problematikus felvetés.² Ebből fakad, hogy Délkelet-Európa századfordulós történetét, a közös dunai birodalom imperializmusának természetes helyszínét sohasem próbálták beilleszteni az európai államok gyarmatosítási múltjának egyetemes történetébe. Annak ellenére van ez így, hogy ma már tudjuk: a kortárs nagyhatalmak számára a Balkán-félsziget a kolonializmus egyik laboratóriuma volt, és itteni politikájuk közvetlen kapcsolatban állt az Afrika gyarmati alávetése érdekében hozott stratégiai döntésekkel. Többek között ezt igazolja az, hogy a Kongó és a Niger folyó szabadkereskedelmi és hajózási szabályozásait a Dunáról szóló nemzetközi megállapodások mintájára fogalmazták meg az 1884–1885-ös berlini Kongó-konferencián, amely konferencia története szorososan kapcsolódik az 1878-as berlini kongresszus eseményeihez.³

Jelen tanulmány azt rekonstruálja, hogy milyen körülmények között bérelt és művelt több ezer hektár földet gróf Keglevich Imre az 1890-es évek első felében az Adria keleti partvidékén, az Oszmán Birodalom albánok lakta területein. Keglevich vállalkozása mellett bemutatom a földet bérbe adó nagybirtokos Vlora-család történetét, akik a későbbiekben az osztrák–magyar külpolitika szövetségesei lettek. Elemzem a Keglevichet meglátogató Berzeviczy György albániai kalandjait, és végezetül koloniális olvasatot adok e három perspektívából feltárt eseménysorozatnak a nemzetközi párhuzamok és levéltári források alapján.

A helyszín

A Keglevich által bérelt négy faluból (Frakulla, Çerven, Ferras és Zhuka) ma már csak kettő létezik: Frakulla e Madhe és Ferras. A két falu a Vlorai-öböl közelében, Fieri városától 10–

¹ Sauer (Hrsg.): *K. u. k. kolonial Habsburgermonarchie*, 7–8.

² Kann: *Trends Towards Colonialism in the Habsburg Empire*, 164.

³ Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv (a továbbiakban: ÖStA HHStA) XL, Kt. 211, Colonial-Erwerbungen in Afrika (Berliner Konferenz 1885), Acte Général de la Conférence de Berlin, 6.; Ruthner: *Bosnien-Herzegowina als k.u.k. Kolonie*, 43–44.; Ruthner: *Habsburgs, Dark Continent*, 227.

15 km-re délnyugatra, egy mezőgazdasági szempontból nagyon termékeny vidéken, a Vjosa-folyó két partján található, egymással szemben. A másik két falu ezek közelében lehetett, valószínűleg szintén egymással szemben.

A dél-albániai⁴ folyóvölgyeket (Drino, Vjosa, Osum, Semeni) magas hegyláncok választják el egymástól. E folyóvölgyek, bár szomszédosak egymással, illetve szoros földrajzi közelségben találhatóak egymás mellett, a közlekedési és éghajlati adottságok miatt négy eltérő kulturális világot alkottak. A Vjosa folyó völgye elsősorban jó földjével, gazdag vízhozamával tűnt ki. Klimatikus szempontból az érintett négy falu még a mediterrán világ részét képezte; egyik legjellegzetesebb kultúrnövényük a gránátalmafa volt.⁵

A földrajzi Albánia az infrastruktúra és az anyagi kultúra szempontjából az Oszmán Birodalom legelhanyagoltabb területei közé tartozott. Bár a négy falu szinte látótávolságra volt a tengertől, a Vjosa-torkolatától közel három-öt órába telt a falvakhoz vezető 15–16 km-es út megtétele. Bár Vlora és Fieri közelsége miatt itt viszonylag jó, zúzottkővel borított utak voltak a városok körül, földszegéllyel, árokkal vagy kisebb gátakkal védve, egy nagyobb zápor vagy hirtelen jött áradás már komoly akadályokat gördített az utazók elébe. Ilyenkor a lovakat, öszvéreket és szamarakat felváltották a bivalyok húzta szekerek, mert a sáron csak ezen állatok fizikai erejével lehetett keresztülvergődni.⁶ Ezt a világot az ún. „nagyházak” (*shpia e madhe, porta e madhe*), illetve a bej- és aga-családok vezette latifundiumok uralták, ahol a parasztok rendkívül szegényes eszközökkel, többszáz éve elavult módszerekkel művelték a földet. Aki itt európaiként mezőgazdasági vállalkozásra adta a fejét, csaknem akkora elszántsággal kellett bírnia, mintha Afrikában tette volna ugyanezt. A befektetés körülményei fizikai és pénzügyi értelemben roppant hasonlóak voltak.⁷

Egy befolyásos albán „nagyház”, a Vlora-család – egy kollaboráció kezdetei

A Vlora nagyház, amely a 16. század óta az Oszmán Birodalom politikai elitjéhez tartozott, az 1840-es években fellázadt a *Tanzimat* reformok ellen, és elvesztette birtokainak túlnyomó többségét. Egyedül patinás nevét tarthatta meg. Ebből a szegénységből több családi ág soha nem tudott kikeményedni. Ilyen ághoz tartozott Ismail Qemal Vlora (1844–1919), a független Albánia proklamálója, az első albán miniszterelnök.

A szultáni hatalom a lázadást követően azonban korántsem feledkezett meg a családról. Tekintve, hogy évszázadokig hű hivatalnokai voltak a birodalomnak, és a befolyásos muszlim családokhoz tartoztak, az állam iskoláztatta a család kiskorú fiait, és jól képzett, sok nyelvet beszélő hivatalnokokat faragott belőlük a maga számára. Közülük tehetségével az említett Ismail mellett különösen Ferit (1851–1914) tűnt ki.⁸ Ferit Vlora (törökösen: Avlonyalı Ferid) a híres ioanninai Zosimea⁹ diákja volt, ahol a perzsa, török és oszmanli mellett megtanult franciául, olaszul és görögül is. Közigazgatási és jogi tanulmányai elvégzése után 1874 és 1879 között Boszniában töltött be több posztot, majd a Közel-Keleten hivatalnokoskodott. 1893–1898 között államtanácsos (Şuray-i Devlet) volt Isztambulban. 1898-ban Konyába nevezték ki valinak, ahol a vilajet történetének legismertebb és legeredmé-

⁴ Albánia ekkor földrajzi fogalom, azt a területet értik alatta, ahol a korban az albán etnikum többsége egy tömbben élt.

⁵ Jaray: *L'Albanie inconnue*, 24.

⁶ Barbarich: *Albania*, 277–321.; Baldacci: *Itinetari albanesi (1892–1902)*, 445–513.

⁷ Sedlmayer: *Die Landwirtschaft Albaniens*, i. m.

⁸ Kirmizi: *Experiencing the Ottoman Empire*, 42–66.

⁹ Elsie: *A Dictionary of Albanian Religion, Mythologie, and Folk Culture*, 133.

nyesebb vezetője lett: hivatali ideje alatt óriásit fejlődött a tartomány infrastruktúrája és gazdasága. Eredményeire felfigyeltek a fővárosban dolgozó befolyásos külföldi pénzemberek: közigazgatási, illetve általában vezetői képességeit az Oszmán Bank vezetője, a svájci Louis Lambert és a német nagykövet, Adolf Hermann von Biberstein folyamatosan dicsérték a szultánnak. Bár egy „arnauta” kinevezésének voltak török ellenzői, de végül is részben a konyai tevékenységének köszönhetően 1903-as nagyvezíri kinevezését.¹⁰

Ferit testvére, Syrja (törökösen: Avlonyalı Süreya, 1860–1940)¹¹ alapos orientális és szolid európai képzést követően hozzálátott, hogy rendbeszedje a család anyagi hátterét. Rendkívül jó gazdasági érzékkel, családjá társadalmi presztízisére és politikai kapcsolathálózára támaszkodva, különböző pénzügyi műveleteken keresztül, kitartó munkával visszazerezte a családi birtokok többségét. Az a családi ág, ahova ő tartozott, a századfordulóra anyagi szempontból is visszakapaszkodott az albániai nagyházak közé.¹²

A családi birtokok visszaszerzésében és modernizálásában komoly szerepet játszottak Syrja Vlora olasz és osztrák–magyar kapcsolatai. A bej az 1880-as években számos publicisztikát írt különböző isztambuli újságoknak, amelyekben javasolta az európai gazdasági befektetések állami engedélyeztetését. Az aktív bej állandóan azon gondolkodott, hogyan tudná a családi birtokokon zajló mezőgazdasági termelést modernizálni és ezzel megsokszorozni a bevételeket. Egyik elképzelése az volt, hogy európai telepéseket hív be, hogy azok a Vlora-birtokok valamelyikén mintagazdaságokat hozzanak létre, ahol a környék albán parasztjai korszerű agrártechnikai újdonságokkal ismerkedhetnek meg, és ahol új termelési módszereket sajátíthatnak el. 1888-ban sikerült is elcsábítania huszonkettő italo-albán (arbërësh) családot Kalabriából, akik korszerű tudásuk mellett ráadásul anyanyelvüként beszélték az albán egyik archaikus nyelvjárását. A telepések érkezését azonban rossz szemmel nézték a lokális és birodalmi hatóságok, mivel felbukkanásuk időben egybeesett azzal az olasz állami elgondolással, amely olasz állampolgárságú telepések albán területre küldésével készítette volna elő az Adria keleti partvidékének olasz befolyás alá vonását. Az oszmán hivatalnokok végül 1891-ben közigazgatási eszközök segítségével elűzték a kalabriai családokat.¹³

Syrja Vlorának ekkor az az ötlete támadt, hogy Ausztria–Magyarországon keres befektetőket, amihez csak Korfura kellett utaznia. Mivel Erzsébet császárné és királyné rengeteg időt töltött Korfun, a környező görög szigetek az Ausztriából és Magyarországról induló turisták kedvelt célpontjai voltak; őket csak át kellett csábítani az Oszmán Birodalom területére. Syrja azzal győzködte a közép-európai arisztokrata turistákat, hogy a Jón-tenger albán partvidéke lehetne az osztrák–magyar *Côte d'Azur*, ahol nyaralóként, befektetőként vagy akár vadászként is élményeket gyűjthetnek. Az egyik első villát a Jón-tenger albán oldalán a magyar Eszterházy Angelika grófnő (1842–1921), Keglevich Imre édesanyja építtette.¹⁴

Bár nem tudni, hogy Syrja bej és Keglevich Imre gróf (1862–1895) hol, mikor és hogyan találkozott, tény, hogy az ifjú magyar arisztokrata kedvet érzett arra, hogy mezőgazdasági vállalkozóként modernizálja a Vlora-birtokok egy részét. 1890-ben két évre haszonbérbe vett mintegy 7000 hektár földet az említett négy falu környékén, évi 2000 Napóleon aranyért. Ez az összeg az esetet megemlítő Eqrem Bej Vlora, Syrja bej fia szerint reális összeg

¹⁰ Kirmizi: *Experiencing the Ottoman Empire*, 42–66.

¹¹ Bernath–Nehring (Hrsg.): *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, 433–436.

¹² Clayer: *Në fillimet e nacionalizmit shqiptar*, 519–523.; Vlora: *Lebenserinnerungen* I., 36.

¹³ San Giuliano: *Briefe aus Albanien*, 15–16., 31.; Vlora: *Lebenserinnerungen*, I. 37.

¹⁴ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 136.

volt, és tekintve, hogy mindez két év alatt hozzávetőlegesen 80 000 koronának felelt meg,¹⁵ jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a Vlora család anyagi helyzete nagy mértékben javuljon. Keglevich a bérbe vett földekre egykori észak-magyarországi birtokairól szlovák parasztokat telepített be (csak Frakullába mintegy harminc főt, akik Kistapolcsányból¹⁶ és Bars megyéből származtak), hogy magyarországi mezőgazdasági gépekkel, palántákkal és új technológiák bevezetésével a maláriától sem mentes vidéken mintagazdaságokat hozzon létre.¹⁷

Az 1890-es évek azonban még nem a nagy magyar–török turanista egymásra találások évtizede volt, legalábbis nem az albánok lakta régiókban. Syrja Vlora hiába bízott abban, hogy a magyar gróf és szlovák telepesei jelenléte kevésbé fogja zavarni az oszmán hatóságokat. A család helyi ellenségei azzal vádolták meg Syrja bejt, hogy birtokain keresztül, a mezőgazdaság modernizálása ürügyén osztrák–magyar bevándorlást és politikai térfoglalást készít elő. E célból fegyvereket halmoz fel, amelyekkel lázadásra készül. Egy alkalommal az oszmán katonai és vámhatóságok le is foglaltak egy Vlorába érkező magyar szállítmányt, de mezőgazdasági kéziszerszámokon és palántákon túl egyebet nem találtak a ládákbán. A kortárs botanikus, az albán területeken több felfedező utat is tett Antonio Baldacci emellett úgy tudta, hogy a Keglevich vállalkozása elleni hatósági fellépések mögött valójában olasz intervenció állt, mivel egy osztrák–magyar telepesprogram Olaszország érdekeiket is sértette volna.¹⁸

Egy magyar gróf és néhány tucat szlovák földműves Albániában – egy potenciális kolonizáció kezdetei

Keglevich Imre harminc esztendő volt, amikor belevágott az albán kalandba. A kortárs leírások szerint óriási termetű, közel két méter magas volt, szakállas, jó megjelenésű férfi. Kiváló szellemi képességekkel rendelkezett: Pesten jogi diplomát szerzett, a német Hohenheimban pedig gazdaságit; kora elismert mezőgazdasági szakértőjének számított. Imponáló testi adottságai ellenére nem volt egészséges sem testben, sem lélekben. Apja spártai módon nevelte, hogy ne ismerje a félelmet. Berzeviczy György visszaemlékezései arról tanúsodnak, hogy a fiatal gróf apja, Keglevich István (1840–1905) országgyűlési képviselő (Szabadelví Párt) és az 1880-as években a Magyar Királyi Operaház és a Nemzeti Színház állami intendánsa úgy akarta fia fizikai egészségét erősíteni, hogy heti zsebpénzét a kistapolcsányi tóba dobta talléronként, amit az alig iskoláskorú Imrének kellett a víz alól felhoznia. Mivel teste könnyű volt, egy alkalommal súlyt akasztottak a lábára, hogy könnyebben elérje a tó fenekét; emiatt csaknem megfulladt.¹⁹

A gróf már fiatal korában tüdőbeteg lett, a teleket emiatt Abbáziában vagy Egyiptomban töltötte. Bár tiszteletreméltó, nagy tudású embernek számított, a gyakorlati életben já-

¹⁵ 1 napoleon arany az 1890-es években 20 franknak felelt meg, 1 frank pedig 1 osztrák–magyar koronának. A helyi viszonyokra jellemző, hogy évi 60–80 Napoleon aranyért a nagyhatalmak konzuljai már a rangjukhoz és tekintélyükhöz illő városi házakat tudtak bérelni. Poppovic: *Bosnien und Herzegovina*, 19.; ÖStA HHStA, I/2, Kt. 473, Albanien 1896–1906, Fol. 517–736., Pisko jelentése Goluchowskynak, Üsküb, 1897. január 25., No. ninc, Elaborat über die Consularämter in Albanien, 32.

¹⁶ Ma: Topoľčianky (Szlovákia).

¹⁷ Vlora: *Lebenserinnerungen*, 37–39.; *Albánia*. Külügyi Szemle, 7. évf. (1930) 2–4. sz. 568.; *Magyar földesurak Albániában*. Budapesti Hírlap, 1891. január 21. 6.

¹⁸ Vlora: *Lebenserinnerungen*, 37–39.; Baldacci: *Itinerari albanesi*, 51.; Baldacci: *Itinerari albanesi (1892–1902)*, 322.

¹⁹ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 139–140.

ratlan volt. A nők, a kártya vagy a börze iránt sohasem érdeklődött, ellenben az alkoholnak már fiatalon rabja lett. Anyagi veszteségei főként abból származtak, hogy eredeti elgondolásait nem tudta a valóságba úgy átültetni, hogy azok működjének. Álmodozó, illúziókat kergető fiatalember volt. Az 1880-as évek elején ahhoz az arisztokrata körhöz tartozott, amely a szépíró Justh Zsigmond (1863–1894) körül szerveződött. A fiatal Széchenyi, Majláth, Szapáry, Zichy, Batthyány, Teleki és Keglevich grófok alkotta értelmiségi közösség aktívan érdeklődött a szociális kérdések iránt. Míg az apák politizáltak, addig ők Pierre Guillaume Frédéric Le Play szociológus és konzervatív társadalomfilozófus, illetve Albert de Muin társadalmi reformer katolikus eszméin nevelkedve, tudásukat külföldi egyetemeken gyarapítva, Marxot és Darwint olvasva, társadalmi reformokról beszélgettek pesti gyűléseiken. Tépelő, önmarcangoló ifjak voltak, akiket fogva tartott apjuk, társadalmi helyzetük és hazájuk feudális szemlélete. De azért bátrak is voltak, hiszen belevágtak egy-egy társadalmi kísérletbe. Keglevich Imre gróf az albánok lakta területen fogott hozzá saját „experimentális műveletéhez”, hogy szociális utópiáit egy magyar eredetű mintafarm létrehozásával valósítsa meg. Falanszterét tudományos igényességgel és szlovák parasztjainak munkarejével kívánta létrehozni.²⁰

Keglevich kalandjának egyik érdekessége, hogy családja albán származású volt. Borovszky Samu szerint a család első ismert őse, Péter Albániából került Horvátországba (14. század); utódai buzini grófok lettek, és később innen költöztek Nógrádba.²¹ A kaland másik érdekessége, hogy a nagy vállalkozást a család anyagi csődje tette lehetővé. Keglevich István ugyanis úgy tudta csak hitelezőit kifizetni, hogy eladta hatalmas kistapolcsányi uradalmát egy Habsburg főhercegnek. Hogy a család birtokait idővel vissza lehessen szerezni, István gróf a maradék pénz egy részét fiának adta, hogy földeket bérelhessen az Adria keleti partvidékén. Imre gróf feladata az lett volna, hogy mezőgazdasági tudására építve anyagiilag nagy hasznot hozó vállalkozást indítson. Mivel a mintabirtokokat a helyi albán munkakerővel képtelenség lett volna megműveltetni, Imre gróffal tartott 15–18 kistapolcsányi szlovák paraszt, akik a birtokeladás miatt kenyér nélkül maradtak. Idővel Bars megyéből is több szlovák önkéntes jelentkezett, akik csatlakoztak a vállalkozáshoz. Keglevich végül több tucat földművesnek kért útlevelet a közös külügyminisztériumban, és úti költségeiket is ő állta. Az útra rengeteg vetőmagot, kéziszerszámot, mezőgazdasági és háztartási kisgépet, illetve élő állatot (lovakat, ökröket, baromfit) vittek magukkal a jövőre telepések.²²

A bérbe vett mintegy 7000 hektár hatalmas földbirtoknak számított; az albán „nagyházak” kormányozta latifundiumok nagysága 7000–28 000 hektár között mozgott.²³ Magyar szemmel a bérletért fizetett összeg is nagynak számított: bár a bérbeadó család korrektnek tartotta a 2000 Napóleon arany/év díjat, Berzeviczy Görgy szerint ez aránytalanul sok volt, hiszen a bérleti díjon felül óriási összeget kellett a befektetésre szánni. Az emberek fizetése mellett helyszíntre kellett szállítani az említett mezőgazdasági felszerelést, vetőmagot és élőállatot; ráadásul a munkát maláriás vidéken kellett megkezdeni, mégpedig a mocsaras területek részleges lecsapolásával. Nem beszélve arról, hogy a mintagazdaság felépítése nagy ellenszélben történt. A vlorai olasz konzulátus osztrák–magyar hódítási szándékot látott a vállalkozásban; a helyi albán parasztok bizalmatlanul tekintettek az idegenekre és te-

²⁰ Ambrus Lajos: *Észak géniusza. Magyar álmodók a régi Felső-Magyarországon*. Magyar Nemzet, 2003. február 15. 36.

²¹ Borovszky: *Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye*, 603.

²² *Magyar főúr Albániában*. Fővárosi Lapok, 1890. november 30. 241–242.; *Magyar főúr telepítése Albániában*. Ellenzék (Kolozsvár), 1890. december 3. 3.

²³ Prifti (red. shk.): *Historia e Popullit Shqiptar II: Rilindja kombëtare*, 44–47., 59–61.

vékenységükre, de a helyi oszmán hatóságok is sportot űztek Keglevich és emberei zaklatásából. Bár a számos házkutatás és vámvizsgálat eredményeként a török hivatalnokok sohasem találtak fegyvereket vagy ágyúkat (szemben számos lapáttal, gőzgéppel, palántával és vízcsővel), sikerült ellehetetleníteni a vállalkozást. A gróft és embereit két év után kiszorították a bérleményből és hazatérésre kényszerítették.²⁴

Mindazonáltal Keglevich tevékenységét korántsem lehet eredménytelennek tartani. A már említett olasz botanikus, Antonio Baldacci ódákat zengett az Imre gróf és emberei által létrehozott mintagazdaságról. Baldacci albániai útjai során kétszer is felkereste Keglevichet annak Frakullában kiépített birtokközpontjában. Az olasz szakember szerint a telepesek eredményesen „civilizálták” az általuk művelt földet. A birtok nyugat-európai szemmel is mintagazdasággá vált, ápolt házakkal, kertekkel és szemet gyönyörködtető környezettel. A gróf jó érzékkel választott ki amerikai búza-, kukorica-, dohány-, gyapot-, len-, csicsriborsó- és babfajtákat, hogy meghonosítsa őket (például *vabutilon avicennae*, *cynanchum acutum*, *plantago bellardi*, *polygonum bellardi*, *gossypium mexicanum*). Baldacci szerint a termés minősége már az első évben versenyzett a mennyiségével. Ráadásul voltak olyan helyi albánok, akik nagyon pozitívan fogadták Keglevich joviális, embereivel kedves hangon, közvetlenül kommunikáló stílusát. Szintén Baldacci örökölte meg, hogy akadtak olyan albán „hegyi rablók”, akik önként szegődtek Keglevich szolgálatába, a helyi társadalmi szokásokat követve fegyveres kliensként. Azaz Keglevichre és magyar, illetve szlovák férfiakból és nőkből álló háztartására úgy tekintettek, mint a helyi bejek udvartartásának egyikére. Ez utóbbi jelenség bizonyosan oka volt annak, hogy végül a környék előkelői is a vállalkozás ellen fordultak. Baldacci szerint azonban a bukás nemcsak a helyiek rosszakaratában vagy az oszmán hatóságok fellépésében keresendő, hanem abban is, hogy a sok áldozattal előállított termékeket nem lehetett eladni. Keglevich mint naív vállalkozó nem gondolt arra, hogy megszervezze az eladás részleteit: a magtárakból Vlora kikötőjébe kellett volna szállítani a begyűjtött termést, és ott a megfelelő nagykereskedőknek eladni. Keglevich Imre azonban csak helyi uzsorásokkal tárgyalt, akik visszaéltek a magyar gróf tapasztalatlanságával és helyi ismereteinek hiányával; emiatt a termést nem lehetett jó áron eladni. Érdekes lenne tudni, hogy a földeket bérbe adó Vlora-család az értékesítésben miért nem segített.²⁵

Keglevich Imre Budapestre való hazatérte után néhány évvel meghalt. A mindössze harminchárom éves gróft a tüdővész vitte el. A halálhírt bejelentő nekrológok többsége méltatta Keglevich albániai vállalkozásának történetét, és sajnálattal jegyezte meg, hogy a mintagazdaságról vagy a gróf utazásairól szóló naplójegyzetek eddig még nem láttak napvilágot.²⁶

Vadászat a pénzre, az egzotikusra, történelmi emlékhelyekre, régiségekre, a vadon élő állatokra és nőkre

Keglevich Imre albániai vállalkozása izgalomban tartotta a kor magyar előkelő köreit; a gróft „kulturpionier”-nak tartották. Egyik kortársa, a fiatal Berzeviczy György (1867–?),

²⁴ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 134–135., 140.; Vlora: *Lebenserinnerungen*, 37–38.; Baldacci: *Itinetari albanesi (1892–1902)*, 322.; *Albánia*, 561–571.

²⁵ Baldacci: *Itinetari albanesi (1892–1902)*, 72., 74., 75., 114., 162–164.

²⁶ *Keglevich Imre gróf*. Pesti Hírlap, 1895. február 19. 8.; *Magyar földesurak Albániában*, 6.; *Gr. Keglevich István gyásza*. Ország-Világ, 1895. február 24. 128.; *Gr. Keglevich István gyásza*. Fővárosi Lapok, 1895. február 19. 562.

hogy imponáljon egy nemesi származású lánynak, maga is az Adria déli partjaira utazott.²⁷ Berzeviczy 1891-ben felkereste Imre grófot Frakullában, és több hónapot töltött nála. Idejét főként vadászattal és az ókori auktorok szövegeit olvasva hobbiásatásokkal töltötte. Albániából kalandos úton, lóháton indultak haza aztán mindketten. Útközben vértestvériséget kötöttek egy törzsi katonai vezetővel (bajraktár), majd meglátogatták az európai hírű katolikus mirdita törzs fejét, Prenk Bib Dodát, és Bitolán, illetve Prizrenen át érték el a szerb határt. Berzeviczy vonatkozó visszaemlékezése nem csak azért izgalmas, mert két magyar előkelő albániai kalandjait meséli el. Sokkal érdekfeszítőbb, hogy a szerző élményeit a korábban Afrikában gyűjtött vadásztapasztalatai alapján ítélte meg.

Berzeviczy György, aki az 1930-as években kirobbantója lett egy európai hírű bécsi kártya-botránynak, saját emlékei szerint már fiatal korától kezdve nagy életművész volt, és kora gyermekkorától vonzódott az egzotikus tájak iránt.²⁸ A latin, francia és német nyelven európai nemesekhez méltó kulturális nevelésben (szépirodalom, történelem, képzőművészetek, „nemesi tudományok”: öltözködés, vadászat, vívás hidegfegyverekkel és pisztollyal, társasági élet és előkelő hobbik) részesülő Berzeviczy György sok időt töltött el a család könyvtárában idegennyelvű kötetek forgatásával. Rubens festményeit böngészve itt lett szerelmese a női testnek; a többkötetes *Wilhelms Naturgeschichte* forgatása közben különösen megtetszettek neki a meztelen afrikai és indiai nők képei; és itt jött rá arra is, hogy a mitológia lengén öltözött istennői milyen vonzóak.²⁹ Az európai (francia, német, osztrák, cseh, lengyel, holland, olasz, spanyol és orosz) nemesi családok történelme mellett minden információt gyűjtött a Berzeviczy-család szoknyabolond, szerencsekártyás és életművész felmenőiről, akiket példaképének tekintett. Ennek megfelelően, saját bevallása szerint, már gyerekként titokban megleste a szerelmi légyottra elvonuló párokat; illetve megtanulta a pénzszórás mesterségét is. Kiválóan megtanult sakkozni, lóversenyezni és kártyázni. Már gimnazistaként szorgalmas látogatója volt a pesti bordélyházaknak, ahova László Mihály bentlakásos és fizetős gimnáziumából szökött ki rendszeresen.³⁰

Az érettségít követő években bejárta Franciaországot, Hollandiát és Németországot, majd hónapokat töltött Olaszországban, Nagy-Britanniában és Oroszországban is, Kijev közelében. Bárhol élt, része volt az előkelők és arisztokraták társasági életének: kártyapartikon és lóversenyeken vett részt, vadászatokra járt, párbajozott, és minden városban volt kedvenc bordélyháza. A Monte Carlóban szerencsejátékokon nyert pénzből többször betutazta a francia Észak-Afrikát vagy vadászott a brit Kelet-Afrikában. Ez az életmód persze nagy költségekkel járt, és ha Fortuna istenasszony nem állt Berzeviczy mellé, akkor a család értéktárgyainak eladásával segítette ki magát.³¹

Berzeviczy albániai kalandja azzal kezdődött, hogy egy aranyosmaróti bálon megtetszett neki a vele egykorú Kosztolányi Ilona. Ilona az elsők egyike volt a magyar nemeslányok közül, aki tudatosan sportolt, és arról volt ismert, hogy minden kérőjét kikosarazta. Berzeviczy kihívást látott abban, hogy meghódítsa és feleségül vegye. Kosztolányi Ilona azonban ellenállt, és kijelentette, hogy ő csak az olyan „kulturpioner” hősökért tud rajongani, mint

²⁷ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 134–146.; *Magyar földesurak Albániában*, 6.

²⁸ Pintér: *Botránnyok a XX. században*, 231–244.; Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 8.

²⁹ Wilhelm: *Unterhaltung aus der Naturgeschichte*, i. m.

³⁰ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 8., 13–14., 19–20., 29., 38., 41., 47., 50., 53–54., 60., 64.; Csaplár-Degovics – Jusufi: *Das ungarisch-albanische Wörterbuch von Zoltán László (1913)*, 38.

³¹ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 67., 246., 275.; *A hamiskártyás Berzeviczy a bécsi esküdtészék előtt*. 8 Órai Ujság, 1933. május 11., 4.

amilyen az idegen, vad albán nép között vállalkozásba fogó Keglevich Imre gróf. Az önértékében megsértett Berzeviczy elhatározta, hogy meglátogatja Keglevichet, és alkalmasint maga is vállalkozásba kezd.

Berzeviczy hazautazott, magához vette angol vadászfegyvereit és a családi könyvtárból minden olyan könyvet, amelyből felkészülhet az utazásra. Ezután Bécsbe ment, hogy az anyja révén rokon „Béni bácsitól” (Kállay Béni közös pénzügyminiszter) ajánlóleveleket kérjen albánföldre.³² Kállay, miután meghallgatta hivatali szobájában fiatal rokona szándékát és annak mozzatórugóit, nem tudott ajánlóleveleket adni, hiszen akkor még nem rendelkezett kapcsolatokkal a térségben. Viszont megkérte Berzeviczyt, hogy alkalomadtán gyűjtsön adatokat a Balkán ezen ismeretlen régiójáról.³³

Berzeviczy ekkor Fiuméba utazott, ahol egy pohár whisky mellett megismerkedett egy Higgins nevű előkelő angollal, aki jachtjával éppen Korfura készült. Miután Berzeviczy elintézte, hogy az angol utazó Veglia szigetén együtt vadászhasson a borsodi főispánnal, Vay Elemér báróval (1855–1931) és Pejachevich Tivadar gróffal (1903–1907 között horvát bán), vendéglátója ingyen elvitte jachtjával Korfu szigetére. Amíg Keglevich Imre meg nem érkezett ide, hogy magával vigye, Berzeviczy delfinekre és helyi görög szépségekre vadászott. Rokonán, Berzeviczy Ádám főudvarmesteren és Khevenhüller Károly osztrák–magyar konzulon keresztül arra is lehetősége nyílt, hogy megzavarhassa az itt pihenő Erzsébet királyné nyugalma.³⁴ Arra is maradt ideje, hogy a *Budapesti Hírlap* és a *Pesti Hírlap* hasábjain bejelentse: azért utazik Albániába, hogy befektetési lehetőségeket keressen, és alkalomadtán hasonló vállalkozásba fogjon, mint Keglevich Imre gróf. (Sajnos nem tudni, hogy Kosztolányi Ilona olvasta-e a két cikket.)³⁵

Tény, hogy miután Keglevich segítségével megismerkedett a Vjosa-völgy adottságaival, Berzeviczy a befektető és gazdálkodó birtokos szemével is körbenézett albánföldön. Felmérte, hogy ez a föld valóban kiváló a különféle búza- és kukoricafajták, illetve a kerti zöldségek termelésére. Miután az első év szép termést hozott minőségben és mennyiségben is, nem értette, hogy barátja, Keglevich Imre miért akar áttérni a biztos haszonnal kecsegtető fajtákról a gyapot- és ricinustermelésre. Ahogy azt sem értette, hogy Imre honnan vette azt a bolond ötletet, hogy a Vjosa-folyó partján hemzsező teknősbékákból konzervet gyártson, és azt a Monarchia piacain értékesítse.³⁶

Berzeviczy az első benyomások alapján már tudta, hogy Kosztolányi Ilona keze nem ér annyit, hogy mezőgazdasági vállalkozásba kezdjen miatta Dél-Albániában. Megérkezésük után hamar közölte Keglevichcsel, hogy nem akar „kulturpionír” lenni, csak „a vadászat és a hely misztikuma” érdekli. Ennek szellemében is cselekedett: naphosszat olyan ókori auktorok írásai alapján utazta be a tengerparti területeket, akik részletes leírásokat hagytak hátra az itt található ókori (hellén, illír és római) romvárosokról: Oricumról, Butrintiről vagy Apollóniáról. Apollóniában Berzeviczy, helyi ortodox szerzetesektől engedélyt kérve, amatőr ásátásokba is kezdett, és jópár kisebb szobor-és cserépedénytöredéket talált (sajnos nem tudni, hogy ezek később hova kerültek). A vadászat hasonló forgatókönyvet követett: Homérosz szerint „Hádész bejárata” az akrokerauni földnyelv csúcshirtjén volt (Ἀκροκεραυνία; ma: Maja e Çikës) – aminek tengerbe nyúló lábánál Berzeviczy fókára va-

³² Kállay Béni anyai nagymamája, Fáy Anna Mária Borbála révén volt rokona Berzeviczy György édesanyjának, Fáy Konstanciának.

³³ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 129., 134–136.

³⁴ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 136–139., az idézet: 138.

³⁵ *Magyar földesurak Albániában*, 6; *Magyar urak Albániában*. Pesti Hírlap, 1891. január 22. 8.

³⁶ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 140.

dászott. Az akkor még feltáratlan Butrinti romvárosában és vadregényes mocsaras környékén vaddisznókat üldözött, és zsákmányát egy jón oszlop tövében ejtette el. De lőtt hiúzra, szalonkára, zergére és pelikánra is. Mindezek azért számítanak érdekes adatnak, mivel a kortárs források szerint Észak- és Közép-Albániában az erdők nem nyüzsögtek az étlettől: a korábban őshonos állatvilágot a 19. század végére teljesen kiirtották a helybeliek.³⁸

Voltak ugyanakkor az útnak tragikus és tréfás pillanatai is. Tragikus élmény volt, hogy a késő tavaszi nagy melegben Keglevich magyar lovásza át akarta úsztatni a lovakat a megáradt Vjosán. A folyóban azonban elveszítette az egyensúlyát, és fuldokolni kezdett. Imre gróf utána ugrott, hogy megmentse az életét, de a sodrás őt is magával ragadta. Berzeviczy ekkor maga is vízbe vetette magát, de csak Keglevichet tudta kimenteni; a lovászt elsodorta a víz, és később sem találták meg. Ugyanígy tragikus volt, hogy Frakullában az albánok felgyújtották Keglevich takaros udvarházát, tiltakozásul a gróf mezőgazdasági tevékenysége miatt. Ugyanakkor tréfás, bár egyben kellemetlen pillanata volt az albániai kalandnak, amikor a két magyar nemes meglátogatta a Vlora-család rezidenciáját Vlora kikötővárosában. A vendéglátók büszkén mutatták meg egyik felmenőjük több száz éves, damaszkszi acélból készült görbe kardját, amit Berzeviczy azon melegében karikába hajtott és eltört – a hajlékony toledói acéllal ellentétben ugyanis a damaszkszi acél nem volt rugalmas.³⁹

Miután a gazdálkodás lehetetlenné vált, és az udvarház leégett, a két magyar nemes Szerbián keresztül hazalovagolt Magyarországra. Berzeviczy visszaemlékezései szerint Kosztolányi Ilona sohasem ment férjhez.⁴⁰

Keglevich vállalkozásának koloniális értelmezési lehetőségei

A Vlora-nagyház

Az 1870-es években az oszmán Bosznia-Hercegovinában hivatalnokoskodó Ferit Vlora az okkupáció óta kiemelt figyelemmel kísérte a Monarchia Balkán-politikáját. Az 1890-es évek elején már pozitívan ítélte meg az osztrák–magyar muszlimpolitika hatásait. Részben ennek volt köszönhető, hogy a századfordulótól kezdve egyre tudatosabb kapcsolathálóépítésbe kezdett az Oszmán Birodalomban tevékenykedő osztrák–magyar diplomáciai kar tagjai között, illetve politikai támogatást nyújtott az ezekben az években anatóliai és közel-keleti városokban kiépülő magyar kereskedelmi levelezőhálózat tagjai számára.

Ez a pozitív attitűd volt a legfőbb oka annak, hogy az albán nyelv és etnikum sorsáért aggódó Ferit Vlora 1896-ban memorandumot nyújtott át Heinrich Calice osztrák–magyar nagykövetnek Isztambulban, amelyben azt kérte, hogy a kettős Monarchia nyújtson politikai, gazdasági és kulturális védelmet az albánoknak a félsziget szláv és görög népeinek törekvéseivel szemben. Az emlékirat jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni: az Oszmán Birodalom egy muszlim arisztokratája és vezető tisztviselője védelmet kért a muszlim többségű albán nép számára a keresztény európai nagyhatalom Osztrák–Magyar Monarchiától.⁴¹

³⁸ Sedlmayer: *Die Landwirtschaft Albaniens*, 19.; Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 140–142., 144.

³⁹ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 141–142.

⁴⁰ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 146.

⁴¹ ÖStA HHStA, I/2, Kt. 473, Ferit bej memorandumja; ÖStA HHStA, Nachlässe, Nachlass Kwiatkowsky, Kt. 1, Manuscript, 179–181.; ÖStA HHStA, Nachlässe, Nachlass Kwiatkowsky, Kt. 2, Orange-Pallium, 180; Kirmizi: *Experiencing the Ottoman Empire*, 42–66.

Ferit bej emlékirata azonban nemcsak egy általános gondolatokat tartalmazó írásos összefoglaló volt, hanem részletes politikai tervezet is. A bej összességében nemcsak a balkáni szlávokkal szembeni protektori szerep vállalását kérte a Ballhausplatztól, hanem egy az albán nemzetté válást segítő, következetes intervenciós politika megindítását is a szultáni politikával szemben. Olyan intervenciós politikát, amelynek katonai és gazdasági vetülete van. Többek között azt javasolta, hogy az osztrák hadihajók minél gyakrabban bukkanjának fel az albán kikötőkben, illetve a Monarchia szerezzen vasútépítési és -működtetési koncessziókat az Adria keleti partján.⁴² Ferit Vlora öccse, Syrja bej egy későbbi találkozási alkalmával a katolikus Bécstől vallási protektori védelmet kért az albán muszlimok számára a szultán-kalifával szemben (!), majd javaslatot tett egy osztrák–magyar protektorátus alatt álló független Albánia megalapítására.⁴³

A Ballhausplatz a lehető legkomolyabban vette a felkérést, hiszen e két muszlim előkelő nem Ausztria–Magyarország hagyományos érdekerületéről származott. 1896-ig ugyanis a katolikus kultuszprotektorátus keretein belül alapvetően csak a katolikus albánok felett volt protektori jogköre Bécsnek. Az említett előkelők tulajdonképpen ennek a felekezeti és humanitárius protektori hatalomnak a politikai és gazdasági kiterjesztését kérték minden albán számára.

Ferit és Syrja Bej Vlora tehát összességében egy befolyásos muszlim csoport nevében a Monarchia aktív beavatkozását igényelte az oszmán belügyekbe az albánok érdekében azok legitim uralkodójával, a szultánnal szemben. Ha Afrikában vagy Ázsiában az alattvalók egy csoportja saját érdekei érvényesítéséért egy idegen európai hatalom aktív és hosszú távú intervencióját kérte uralkodójával szemben alapvetően helyi, belpolitikai természetű konfliktusuk rendezésére, a vonatkozó történeti szakirodalom a beavatkozó európai hatalom gyarmati hatalma kiépítése kezdetének tekinti azt. Egy ilyen típusú felkérés ugyanis a gyarmati uralom kiépítése egyik legfontosabb legitimációs forrásának számított a korban.⁴⁴

A Ballhausplatz, miközben a Vlora-testvérek felkérését mindvégig titokban tartotta a külvilág és a Monarchia közvéleménye előtt, hosszú távú új albánpolitika megvalósításába kezdett. Az a háromnapos konferencia, amelyen az új politika alapjait és kereteit megvitaták, 1896. november 17-én, december 8-án és 23-án zajlott le.⁴⁵ A konferenciákon a két közös miniszter, Agenor Gołuchowski és Kállay Benjámin mellett több meghívott szakértő vett részt: többek között a Bosznia-Hercegovina-szakértő Eduard Horowitz osztályfőnök (közös pénzügyminisztérium), az albán-ügyek referense és a keleti kereskedelem szakértője, Julius Zwiedinek von Sündenhorst (közös külügyminisztérium), a bombayi osztrák–magyar főkonzul, egyben az Osztrák–Magyar Gyarmati Társaság külügyminisztériumi összekötője, Norbert Schmucker, illetve Adalbert Fuchs, a gyarmati és kivándorlásügy felelőse (közös külügyminisztérium). A konferencia döntései értelmében a Ballhausplatz hosszú távú intervenciós politikába kezdett az albánok lakta szandzsákokban, amelynek 1896-tól kezdve erős koloniális jellemzői voltak, és amelyet a Vlora-testvérek valamilyen formában mindig támogattak.⁴⁶

⁴² ÖStA HHStA, I/2, Kt. 473, Ferit bej memorandumuma.

⁴³ ÖStA HHStA, Nachlässe, Nachlass Kral, Kt. 1, Memoire über Albanien, 1–25.; Nr. 5. Pisko jelentése Gołuchowskinak, Janina, 1896. április 11. In: Meta – Bello (red. shk.): *Syrja dhe Eqrem Bej Vlora*, 57–59.

⁴⁴ Hofmeister: *Die Bürde des Weissen Zaren*, 33.

⁴⁵ Schwanda: *Das Protektorat Österreich-Ungarns über die Katholiken Albaniens*, 31.; Toleva: *Der Einfluss Österreich-Ungarns*, 51–93.

⁴⁶ Csaplár-Degovics: „Nekünk nincsenek gyarmataink és hódítási szándékaink”, 275–277., 284.

A Ballhausplatz és a Vlora-család szoros együttműködésére legközelebb 1912-ben került sor, amikor az első Balkán-háború következményeként megalakult az önálló Albánia. Az osztrák–magyar elképzelések szerint Syrja Vlorának kellett volna megszervezni a függetlenséget kikiáltó kongresszust, és neki kellett volna proklamálni a független Albánia létrejöttét, de ez végül különböző okok miatt csak rokonának, Ismail Qemal Vlorának sikerült. Ferit Vlora súlyos betegsége miatt már nem tudott részt venni az új állam megszervezésében; ellenben Syrja fia, a Theresianumban nevelkedett Eqrem Vlora (1885–1964) igen.⁴⁷ Jelen ismereteink szerint a Vlora-nagyház első kapcsolatfelvételi kísérlete az Osztrák–Magyar Monarchia képviselővel Keglevich Imre vállalkozásán keresztül történt.

Keglevich és szlovák telepesei

A kolonializmus szónak elsődlegesen két jelentése van: újonnan feltört, mezőgazdasági művelés alá vont terület – ezt a jelenséget az indoeurópai nyelvekben gyakran nevezték „civilizálásnak” vagy „kultúr munkának” is a korban; illetve a lakosság szervezett le- vagy széttelepítésével létrehozott telephely, település(hálózat) vagy közigazgatási egység. Mindkét esetben a betelepültek bizonyos fokú kulturális ellenőrzést alakítottak ki az adott föld(terület) és erőforrásai felett. Keglevich és a vele érkező magyar, illetve szlovák férfiak és nők kialakította mintagazdaságok és lakóterületek megfelelnek e fenti definícióknak. És bár jelen ismereteink szerint a vállalkozásnak nem voltak (kül)politikai vagy koloniális céljai, tény, hogy az ilyen típusú betelepítésekből, ha kellően nagy volumenűek voltak, idővel úgynevezett telepesgyarmatok jöttek létre az Európán kívüli földrészekben.

A modernkori telepesgyarmatok ugyanis alapvetően úgy alakultak ki, hogy az adott régióba európai bevándorlók érkeztek, akik fejlettebb, importált mezőgazdasági kultúrájukra építve, lépésről-lépésre kisajátították a helyi lakosok földjeit és munkaerejét. Ennek a folyamatnak a természetes velejárója, hogy az őslakos közösségek idővel elszegényednek, kiszolgáltatottá válnak, míg az európai bevándorlók autonómiája olyannyira megerősödik, hogy gazdasági, majd politikai és katonai hatalom kerül a kezükbe. E gyarmatosítási formát az olasz imperializmus hívei már a századforduló előestéjén fontolgatták az Adria albánlakta régiói kapcsán.⁴⁸

A telepesgyarmatok alapvetően tengerentúli, Európában addig ismeretlennek számító területeken jöttek létre. Olyan helyeken, amelyek lakói nagy kulturális hátrányban voltak az érkező európaiakkal szemben, és ahol a bevándorlókat különféle betegségek tizedelték meg. Az Adria albánok lakta régiói teljes mértékben megfeleltek a potenciális gyarmat e századfordulós definíciójának.⁴⁹ Az Adria keleti partvidékének déli részét ugyanis szárazföld felőli földrajzi zártsága miatt alapvetően a tenger felől lehetett megközelíteni; azaz voltaképpen tengerentúli terület volt. Albánia szinte teljes tengerparti sávját maláriát terjesztő mocsarak foglalták el. A muszlim Kelethez tartozó földszáv Európában ismeretlennek számított. Nagy kulturális különbségek voltak a potenciális gyarmatosítók, Ausztria–Magyarország és Olaszország polgárai és a gyarmatosítandók, az albánok között.⁵⁰

Keglevich vállalkozása kapcsán a korabeli publikált források utaltak rá, hogy a gróf szociális utópiákat dédelgetett magában, egy sajátos falanszter létrehozása is céljai között szerepelt. Bár erről részleteket nem ismerünk, érdemes megemlíteni, hogy a 19. századi kolo-

⁴⁷ Csaplár-Degovics: *Der erste Balkankrieg und die Albaner*, 168–201.

⁴⁸ San Giuliano: *Briefe aus Albanien*, 15–16., 31.; Wendt: *Kleine Geschichte des Kolonialismus*, 4.; Csaplár-Degovics: „Nekünk nincsenek gyarmataink és hódítási szándékaink”, 203–205.

⁴⁹ Ruthner: *Habsburgs ‚Dark Continent‘*, 45–48.

⁵⁰ Csaplár-Degovics: „Nekünk nincsenek gyarmataink és hódítási szándékaink”, 339.

nializmus-kutatások előszeretettel vizsgálják a gyarmatokon megvalósítani szándékozott vagy megvalósult szociális utópiákat.⁵¹

Bár összességében Keglevich mezőgazdasági vállalkozása elbukott, és a teknősbéka-konzerv ötlete sem valósult meg (amit vélhetően „gyarmati áruként” lehetett volna Magyarországon forgalomba hozni), a magyar mezőgazdaság a kudarc ellenére ekkor alapozhatta meg máig tartó jó albániai hírnevét. Ahogy ez volt az egyik első olyan konkrét eset, amikor kiderült, hogy az albán nagyházaknak és bejcsaládoknak anyagilag nagyon kedvező, ha földjeiket európai befektetőknek adják bérbe.

A függetlenség elnyerését követően a latifundiumokban gazdag Közép- és Dél-Albániában tömeges lehetőség nyílt termőföldek bérlésére, amikor a helyi birtokos családok az Oszmán Birodalomból való kiválás okozta gazdasági veszteségek ellensúlyozására mezőgazdasági befektetőket kerestek bevételeik növelése érdekében. Azon a területen, ahol Keglevich bérelte a 7000 hektárt, az olasz állam strómanjai versenyeztek osztrák és magyar arisztokraták (Karl Schönborn, Széchenyi László) ajánlataival. Közép-Albániában, Tirana környékén a franciák egyedüli érdeklődőkként voltak jelen.⁵²

Az első világháború idején aztán eljött a nyílt gyarmatosítási törekvések kora Ausztria–Magyarország számára is. A közös hadvezetőség és a Ballhausplatz 1917 folyamán egyeztetésekbe kezdett arról, hogy az osztrák–magyar csapatok által megszállt területeken hogyan vegyenek bérbe földeket, és hogyan hozzanak létre rajtuk osztrák és magyar állampolgárok alkotta településeket és mintagazdaságokat (*Colonisierungsprojekt in Albanien*), amelyek a háborút követően is biztosítják a Monarchia befolyását az országban.⁵³

Berzeviczy György, a globetrotter

Berzeviczy György 1936-ban megjelent visszaemlékezései érdekes műfaji keveredés jeleit mutatják. A szerzőnek a publikációval némi szépirodalmi ambíciói is voltak, és kétségtelen, hogy a visszaemlékezések több helyen a századfordulós Közép-Európára oly jellemző útirajz és úti elbeszélés (*Reiseskizzen, Reiseerzählungen*) stílusjegyeit is magukon viselik. Berzeviczy az afrikai és albániai szövegrészekben igazi koloniális figuraként jelenik meg; szerzői szemlélete és stílusa így lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy a főhős vadászként vagy globetrotterként hogyan is találkozik a „mással” és az „idegennel”. Azaz a kakániai birodalom egy magyar birodalomfélből érkező aktora hogyan veszi kulturálisan és fizikailag birtokába a Balkán és Afrika ismeretlen, egzotikus („misztikus”) tájait.

Egy adott terület, így az albánok lakta adriai partvidék kulturális birtokbavétele Berzeviczynél mindig az olvasással kezdődött. Először az ókori auktorok szövegeit vette elő, majd a térségről szóló történelmi és földrajzi publikációkat olvasta el. Ezt követte a szépirodalmi alkotások kézbevétele – és mindezt a helyszín felé tartva vagy már a helyszínen. A latin, francia, német, angol vagy magyar nyelvű olvasmányélményeiben szereplő helyszíneket lehetőség szerint rögtön az olvasás után felkereste. Minden látnivaló érdekelt: a romvárosok, kolostorok, templomok, mecsetek, temetők és egyéb történelmi emlékhelyek.⁵⁴

⁵¹ Sargent: *Colonial Utopias/Dystopias*, 300–312.; Cordillot: *Rethinking the Failure of the French Fourierist Colony*, 118–133.

⁵² ÖStA HHStA, Adm. Reg., F77, Kt. 16, Varia Albanien 1–4; ÖStA HHStA, XIV, Kt. 44, Sureya Bey Vlora.

⁵³ ÖStA HHStA, Adm. Reg., F77, Kt. 10, Pallium: Pachtungen in Albanien 3. Colonisierungsprojekt in Albanien Oblt. von Zitkovsky, [Herkunft: Kriegsministerium 1535/17 von 1917].

⁵⁴ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 8., 14., 68., 136.

Maga az utazás is a kulturális birtokbavétel része volt, hiszen Berzeviczy a helyiekkel személyes kapcsolatba lépett, ételeiket és italaikat fogyasztotta, és segítségükkel amatőr ásatásokat végzett például Apollóniában (a múlt fizikai birtokbavétele). Emellett megfigyelte a helyi (természeti) népek egzotikus és „vad” szokásait (temetés, párbaj), illetve történeteket gyűjtött és képzőművészeti tárgyakat vásárolt tőlük. Élményeiről feljegyzéseket készített az utókornak, majd irodalmi stílusban közzétette azokat.⁵⁵

Az albánlakta területek fizikai birtokbavételének két legfontosabb formája az utazás mellett a vadászat és a helyi nők elcsábítása (vagy legalábbis ennek kísérlete) volt. A vadászat Berzeviczy lételeme volt, életmódjának szerves részét képezte, bármerre is vetette a sors. Az albán erdők, tengerpart, mocsárvilág és hegyvidékek leírása, az itt folytatott vadászatok megörökítése a szerző afrikai tapasztalatainak felidézésével történt. Berzeviczy gyakorlatilag azt közli, hogy néhány óra utazás után elérhető a Monarchia kikötőiből egy archaikus terület, ahol nehezebb körülmények között lehet vadászni, mint Afrikában. Az albán (balkáni) erdő, az itt élő vadállatok és az itt felbukkanó fehér vadász (irodalmi) képei nek nagyon erős kulturális felhangjai voltak 1918 előtt és részben még a két világháború közötti időszakban is. Az erdő volt az a hely, ahol a felsőbbrendű fehér ember (agresszív és gyerekes) ösztöneit kiélhette. A vadászat civilizációs tevékenység volt: a vadon territoriális, kulturális és szimbolikus birtokbavételét jelezte. A vadász ennek megfelelően a kakániai civilizáció katonáját testesítette meg.⁵⁶

A vadászathoz hasonló „sportélmény” és életforma volt Berzeviczy számára a nők elcsábítása. Akár Európa valamelyik városában járt, akár Észak-Afrika arab vagy berber törzseit kereste fel, mindenhol az egzotikus szépségek érdekelték, pontosabban az ő érzelmi és szexuális birtokbavételük. Erre albánföldön is kísérletet tett (Apollónia környékén udvarolt az ortodox vallású Helénának); bár feltehetőleg csak a Keglevich által kivitt magyar és szlovák lányok között járt sikerrel.⁵⁷

Berzeviczy visszaemlékezéseinek koloniális olvasatát erősíti továbbá az albán területek folyamatos Afrikához hasonlítása és a szerző saját férfiaságának túlhangsúlyozása. Berzeviczy gazdag afrikai tapasztalatokat gyűjtött utazóként, turistaként, globetrotterként, vadászként és kalandorként; járt francia Algéria és Tunézia, a Szahara, az Atlasz-hegység és brit Kelet-Afrika területén, ami minden kaland ellenére fizikailag erősen igénybe vette a szervezetét.⁵⁸ Ezért nagyon figyelemreméltó, hogy a tengerparti albán területeket Afrikához képest is veszélyesebbnek ítélte meg: „Alig volt kalandosabb utazás abban az időben, mint végiglovagolni Albánián. Az epiruszi albán törzsek szerették elrabolni az idegeneket, hogy aztán váltságdíjat fizetessenek értük. Északon pedig a fegyverek sülték el gyorsan. Ha valaki csak szemet is vetett egy asszonyra, könnyen kapott golyót a hasába. Sokkal veszélyesebb volt itt az utazás, mint a legsötétebb Afrikában. [kiemelés: Cs-D.K.] Az idegen sohasem tudhatta, honnan fenyegeti veszedelem. Néhány hétig tartott az utunk, hiszen majdnem mindig lépésben haladtunk a járatlan ösvényeken.”⁵⁹

Figyelemreméltó, hogy nemcsak Berzeviczynél, hanem más, Afrikát megjárt magyar utazónál is felbukkan ugyanez a vélemény, többek között az albanológia egyik alapítójánál, Nopcsa Ferencnél is.⁶⁰ Főként ez volt az oka annak, hogy Nopcsa 1912 nyarán egy afrikai

⁵⁵ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 142., 145., 224.

⁵⁶ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 87., 124., 141.; Müller-Funk: *Kakanien revisited*, 24.

⁵⁷ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 68., 89., 99–101., 142., 175., 208., 262.

⁵⁸ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 19., 23., 27–28., 88–102., 141., 166–167., 261.

⁵⁹ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 144.

⁶⁰ Csaplár-Degovics: „Nekünk nincsenek gyarmataink és hódítási szándékaink”, 316–319.

tapasztalatokkal rendelkező protestáns német fejedelmet ajánlott a jövődő független Albánia trónjára, amikor Leopold Berchold gróf közös külügyminisztert megkereste egy budapesti delegációs ülészak alkalmával.⁶¹ S ez volt az oka annak is, hogy az első világháború idején Nopcsa Horthy Jenőt (1877–1953) választotta szárnysegédjének az albán fronton, mivel őt kora Magyarországon tapasztalt Afrika-vadászként tartották számon.⁶²

Afrika és Albánia kognitív összekapcsolása egyébiránt teljesen általánossá vált a világháború előestéjén Ausztria–Magyarországon. Erre jó példa, hogy a földvásárlás céljából 1913 őszen Észak-Albániába utazó osztrák állampolgárságú arisztokraták (egy Potocki és egy Pachta gróf) olyan felszereléssel érkeztek a helyszínre, mintha egy afrikai expedícióban vettek volna részt. Szintén jó példa, hogy a nagyhatalmak által közösen megszállt és katonai közigazgatás alatt álló észak-albániai Shkodra városában szolgálatot teljesítő osztrák–magyar csapatok számára 1913 nyarán egy brit mintákat követő „trópusi” kalap viselését tette lehetővé a közös vezérkar.⁶³

Berzeviczy visszaemlékezésében mind az albán, mind az afrikai kalandok kapcsán nagyon szembetűnő a férfias viselkedés, a férfiaság túlhangsúlyozása. A maskulinitás elsősorban a fizikai és férfias erőpróbákon való helytállást jelentette: megerőltető lovaglást, kitarító vadászatot, sportteljesítményeket, extrém testmozgást: hegymászást, egy megáradt folyón való átkelést (Keglevich kimentése a megáradt Vjosából), vagy a természet és emberek támasztotta veszélyekkel való tudatos szembenézést – amely teljesítményekkel a főhős felülmúlja a helyieket. De a felsőbbrendű európai utazó férfiaságát hangsúlyozta az is, ha tudatosan részese lett az albán törzsek íratlan szokásjogának: vérszerződést kötött, és vállalta a vérbosszú vagy váltságdíjfizetés kötelezettségeit. A minden földrészén magabiztos fehér férfi jellemzője továbbá, hogy ha kell, akkor az öklével is igazságot szerez magának: vállalja a verekedéseket, párbajban vesz részt, vagy nem futamodik meg a helyi természeti népek vad szokásainak kipróbálásától sem. Szintén a maskulinitás jele a nemi képességek hangsúlyozása („a férfiaság teremtő őseje”) idősebb generációk vagy más népek férfiaknak vélt vagy valós képességeivel, szokásaival szemben.⁶⁴

Természetesen távolságtartóan kell olvasnunk Berzeviczy visszaemlékezéseit, és korántsem kell hitelt adni minden állításának. Mégis, ha nemcsak történeti forrásként, hanem irodalmi alkotásként is tekintünk a műre, akkor érdemes felfedezni benne az ún. „maskulin paternalizmus” jelenségének bizonyos elemeit,⁶⁵ amelyek az indiai koloniális tapasztalatok hatására bizonyos brit szépirodalmi figurák jellegzetessége lett a 19. század derekán.

A „maskulin paternalizmussal” (Neeladri Bhattacharya fogalma) jellemezhető bátor és vakmerő birodalmi hősök romantikus kalandjaikat egyedül, félelem nélküli férfiként élték meg. Fontos volt számukra, hogy férfiaságuk ne csak önmaguknak, hanem csodálóiknak is imponáljon. Némileg idegenként mozogtak a világban, és kalandjaikon keresztül maguk te-

⁶¹ Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Fol. Hung. 1677, Néhai Dr. Thallóczy Lajos osztályfőnök hátrahagyott iratai sztenographalt részének átírása, BosniacVIII/7, 1908. november 21., 333.

⁶² Elsie (Hrsg. und Einleitung): *Reisen in den Balkan*, 100., 424.; Kittenberger: *Vadász- és gyűjtőúton Kelet-Afrikában*, i. m.; Kittenberger: *A megváltozott Afrika*, i. m.; Horthy: *Egy élet sportja*, i. m.; Pollmann: *Baron Ferenc Nopcsa's Participation*, 167–186.

⁶³ ÖStA Kriegsarchiv, Militärkanzlei Seiner Majestät, Kt. 66/1-66/9 (1913), Position 66 (Marine), 69-5/11-3 de 1913, Kailer jelentése a hadügyminisztériumnak, 1913. augusztus 1., Res.Nr. 10., 7.; Elsie: *Reisen in den Balkan*, 324–326.

⁶⁴ Berzeviczy: *Az én első hatvanöt életévem*, 143–145., 217., 239.

⁶⁵ A fogalmat lásd az indiai történész munkájában, Bhattacharya: *The Great Agrarian Conquest*, 31–39.

remtették és formálták környezetüket. Tetteikkel érték el, hogy a magányból kilépjenek, és tisztelve, szeretve, félve legyenek. Ez a fajta maszkulinitás idővel hozzákapcsolódott a gentleman-lét, a becsület és a méltóság jelenségeihez (amelyek Berzeviczyre épp nem voltak jellemzők), illetve a fáradsalmakat fizikailag jól tűrő kisportolt test kultuszához. Ez a fajta hős központi szerepet kapott a brit populáris szépirodalomban, és közvetlenül hathatott a visszaemlékezéseit közreadó, a kortárs európai szépirodalmi trendeket gyermekkorától követő Berzeviczyre is.⁶⁶

Konklúzió

Bár Keglevich 1890–1891-es vállalkozásának nem voltak kimondott külpolitikai, imperialista vagy koloniális céljai, ismert, hogy a közös pénzügyminiszter, Kállay Béni nyomon követte az eseményeket, és a későbbiekben tapasztalatokat vont le belőlük. Tekintve, hogy a telepesek számára a közös külügyminisztérium állította ki a szükséges úti okmányokat, a Ballhausplatz is figyelemmel kísérte a történéseket. Annál is inkább, mivel az oszmán és olasz hatóságok a kezdetek óta gyanakodtak arra, hogy Keglevich vállalkozása mögött egy telepesprogram kivitelezésének kezdete, tudatos osztrák–magyar terjeszkedési elképzelés áll. Ha az ismert okok miatt ez nem is volt így, tény, hogy a történet albán szereplői, a Vlorra-nagyház két képviselőjén keresztül a későbbiekben erős koloniális felhanggal indult 1896-ban az ún. osztrák–magyar albánakciók sora.

Keglevich vállalkozása jellegzetes protokoloniális történet, amelynek közvetve koloniális következményei lettek. Az ún. protokoloniális történetek kutatása a nemzetközi kolonializmus-kutatások szerves részét képezik. Úgy is, hogy a klasszikus gyarmattartó államok protokoloniális történeteinek jelentős részének sohasem lett folytatása, azaz nem minden kísérlet végződött tényleges gyarmatosítással a nyugat-európai államok esetében sem.

Az osztrák–magyar protokoloniális törekvések, a gyarmatosítási folyamatokat közvetlenül megelőző tevékenységek vizsgálata Ausztria–Magyarország esetében is megkerülhetetlen. E megállapításra rezonálva jelent meg az osztrák történész, Walter Sauer szerkesztésében az *Austrian Studies* 2012. évi kötete, amely tizenöt esettanulmányt foglalt magában a Habsburg Birodalom, majd Ausztria–Magyarország 19. századi tengerentúli protokoloniális vállalkozásairól.⁶⁷

A jelen tanulmány is e protokoloniális történetek sorát gyarapítja.

⁶⁶ Lawrence: *Adventures of an Officer*, i. m.; Bhattacharya: *The Great Agrarian Conquest*, 12–32., 40–46.; Brown: *Gregor Macgregor*, 39., 49.

⁶⁶ Bhattacharya: *The Great Agrarian Conquest*, 21., 39–49.; Hall (ed.): *Muscular Christianity*, i. m.

⁶⁷ *Colonial Austria*, i. m.

BIBLIOGRÁFIA

Levéltári források

- Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Fol Hung. 1677. Thallóczy Lajos naplói
 Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv
 Administrativ Registratur F 77, Kt. 10, 16.
 Politisches Archiv (PA) I/2. Kt. 473.
 XIV. Kt. 44.
 XL. Kt. 211. Colonial-Erwerbungen in Africa (Berliner Konferenz 1885)
 Nachlässe
 Nachlass Kral Kt. 1.
 Nachlass Kwiatkowski, Kt. 1–2.
 Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Militärkanzlei Seiner Majestät Kt. 61/1–61/9. (1913)

Nyomtatott források

- 8 Órai Ujság, 1933.
 Austrian Studies, 2012.
 Budapesti Hírlap, 1891.
 Ellenzék, 1890.
 Fővárosi Lapok, 1890. és 1895.
 Külügyi Szemle, 1930.
 Magyar Nemzet, 2003.
 Ország-Világ, 1895.
 Pesti Hírlap, 1891. és 1895.
 Berzeviczy György: *Az én első hatvanöt életévem*. Budapest, 1936.
 Elsie, Robert (Hrsg. und Einleitung): *Reisen in den Balkan. Die Lebenserinnerungen des Franz Baron Nopcsa*. Pejë, 2001.
 Kittenberger Kálmán: *Vadász- és gyűjtőúton Kelet-Afrikában: 1903–1926*. Nagybányai Horthy Jenő előszavával. Budapest, 1927.
 Kittenberger, Kálmán: *A megváltozott Afrika*. Közreműködött nagybányai Horthy Jenő. Budapest, 1930.
 Lawrence, Henry: *Adventures of an Officer in the Service of Runjeet Singh*. London, 1845.
 Meta, Beqir – Bello, Hasan (red. shk.): *Syrja dhe Eqrem Bej Vlora. Dokumente 1890–1913*. Vëllimi I. Tiranë, 2020.
 Poppovic, Ludwig: *Bosnien und Herzegovina. Volkstümliche Beschreibung der Sitten, Lebensweise und Gebräuche der dortigen Völker, sowie ein kurzer geographischer und geschichtlicher Abriss dieser Länder, nebst einer Biographie Sr. Exzellenz Josef Freiherr v. Philippovic*. Wien, 1878.
 San Giuliano, Marquis Antonino di: *Briefe aus Albanien (Lettere d'Albania)*. Deutsch von D. Schulz und W. Wichmann. Leipzig, 1913.
 Vlora, Ekrem Bey: *Lebenserinnerungen*. Bd. 1. München, 1968.

Szakirodalom

- Baldacci, Antonio: *Itinerari albanesi*. Roma, 1897.
 Baldacci, Antonio: *Itinerari albanesi (1892–1902) con uno sguardo generale all'Albania e alle sue comunicazioni stradali*. Roma, 1917.
 Barbarich, Eugenio: *Albania. Monografia antropogeografica*. Roma, 1905.
 Bernath, Mathias – Nehring, Karl (Hrsg.): *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*. Bd. 4. München, 1981.
 Bhattacharya, Neeladri: *The Great Agrarian Conquest. The Colonial Reshaping of a Rural World*. New York, 2019.
 Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye*. Budapest, 1896.

- Brown, Matthew: *Gregor Macgregor: clansman, conquistador and coloniser on the fringes of the British Empire*. In: Lambert, David – Alan Lester, Alan (eds.): *Colonial Lives across the British Empire: Imperial Careerings in the Long Nineteenth Century*. Cambridge, 2006. 32–57.
- Clayer, Nathalie: *Në fillimet e nacionalizmit shqiptar: lindja e një kombi me shumicë myslimane në Evropë*. Tiranë, 2009.
- Cordillot, Michel: *Rethinking the Failure of the French Fourierist Colony in Dallas*. *Praktyka Teoretyczna*, vol. 29. (2018) No. 3. 118–133. <https://doi.org/10.14746/prt.2018.3.6>
- Csaplár-Degovics, Krisztián: *Der erste Balkankrieg und die Albaner. Ein Beitrag zur Geschichte der Unabhängigkeitsproklamation Albaniens (28. November 1912)*. *Südost-Forschungen*, Bd. 67. (2008) 168–201.
- Csaplár-Degovics, Krisztián – Jusufi, Lumnije: *Das ungarisch-albanische Wörterbuch von Zoltán László (1913)*. *Imperialismus und Sprachwissenschaft*. Wien, 2020.
- Csaplár-Degovics Krisztián: „Nekünk nincsenek gyarmataink és hódítási szándékaink.” *Magyar részvétel a Monarchia gyarmatosítási törekvéseiben a Balkánon (1867–1914)*. Budapest, 2022. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1zqdv8g>
- Elsie, Robert: *A Dictionary of Albanian Religion, Mythologie, and Folk Culture*. London, 2001.
- Hall, Donald E. (ed.): *Muscular Christianity: Embodying the Victorian Age*. Cambridge, 1994.
- Hofmeister, Ulrich: *Die Bürde des Weissen Zaren. Russische Vorstellungen einer imperialen Zivilisierungsmission in Zentralasien*. Stuttgart, 2019. <https://doi.org/10.25162/9783515122672>
- Horthy Jenő: *Egy élet sportja: vadászat – lóverseny – falka eredeti fényképekkel*. Budapest, 1994.
- Jaray, Gabriel Louis: *L’Albanie inconnue*. Paris, 1913.
- Kann, Robert A.: *Trends Towards Colonialism in the Habsburg Empire, 1878–1918: The Case of Bosnia-Herzegovina, 1878–1914*. In: Rowney, Don K. – Orchard, G. Edward (eds.): *Russian and Slavonic History*. Columbus OH, 1977. 164–180.
- Kirmizi, Abdulhamit: *Experiencing the Ottoman Empire as a Life Course Ferid Pasha, Governor and Grandvizier (1851–1914)*. *Geschichte und Gesellschaft*, Bd. 40. (2014) Nr. 1. 42–66. <https://doi.org/10.13109/gege.2014.40.1.42>
- Müller-Funk, Wolfgang: *Kakanien revisited. Über das Verhältnis von Herrschaft und Kultur*. In: Müller-Funk, Wolfgang – Plener, Peter – Ruthner, Clemens (Hrsg.): *Kakanien revisited. Das Eigene und das Fremde (in) der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Tübingen–Basel, 2002. 14–32.
- Pintér István: *Botrányok a XX. században*. Budapest, 1969.
- Pollmann, Ferenc: *Baron Ferenc Nopcsa’s Participation in the Albanian Military Campaign of the Austro–Hungarian Monarchy in 1916*. In: Csaplár-Degovics, Krisztián (ed.): “These were hard times for Skanderbeg, but he had an ally, the Hungarian Hunyadi.” *Episodes in Albanian–Hungarian Historical Contacts*. Budapest, 2019. 167–186.
- Prifti, Kristaq (red. shk.): *Historia e Popullit Shqiptar II: Rilindja kombëtare*. Tiranë, 2002.
- Ruthner, Clemens: *Habsburgs ‚Dark Continent‘. Postkoloniale Lektüren zur österreichischen Literatur und Kultur im langen 19. Jahrhundert*. Tübingen, 2017.
- Ruthner, Clemens: *Bosnien-Herzegowina als k.u.k. Kolonie. Eine Einführung*. In: Ruthner, Clemens – Scheer, Tamara (Hrsg.): *Bosnien-Herzegowina und Österreich–Ungarn, 1878–1918. Annäherung an eine Kolonie*. Tübingen, 2018. 15–44.
- Sargent, Lyman Tower: *Colonial Utopias/Dystopias*. In: Crane, Ralph, Jane Stafford – Williams, Mark (eds.): *The Oxford History of the Novel in English: Volume 9: The World Novel in English to 1950*. Oxford, 2016. 300–312.
- Sauer, Walter (Hrsg.): *K. u. k. kolonial. Habsburgermonarchie und europäische Herrschaft in Afrika*. Wien, 2007.
- Sedlmayer, Ernst C.: *Die Landwirtschaft Albaniens*. In: Thallóczy, Ludwig (Hrsg.): *Illyrisch-albanische Forschungen*. Band 2. München–Leipzig, 1916. 3–44.
- Schwanda, Herbert P.: *Das Protektorat Österreich–Ungarns über die Katholiken Albaniens (unter besonderer Berücksichtigung der Jahre 1912–14)*. Wien, 1965.

Toleva, Teodora: *Der Einfluss Österreich-Ungarns auf die Bildung der albanischen Nation 1896–1908*. Sofia, 2013.

Wendt, Reinhard: *Kleine Geschichte des Kolonialismus*. 2. Auflage. Stuttgart, 2008.

Wilhelm, Gottlieb Tobias: *Unterhaltung aus der Naturgeschichte*. Bd. 1–4. Augsburg, 1810–1812.

KRISZTIÁN CSAPLÁR-DEGOVICS

Hungarian Proto-Colonial Adventure in Albania at the Turn of the Century

Until recently, research of the Austro-Hungarian colonial past was almost a taboo subject for Austrian and Hungarian historiography. It did not fit into the former self-image of the Dual Monarchy to present itself as a colonial power. After 1918, the national historiographies and political elites of the successor states of the Danube Empire denied the possibility of a colonial past even more vehemently than the former Kakanian propaganda.

Present study reconstructs the conditions under which Count Imre Keglevich rented and cultivated thousands of hectares of land in the first half of the 1890s on the Eastern coast of the Adriatic, in the areas of the Ottoman Empire populated by Albanians. In addition to Keglevich's ambitions, I also present the history of the Albanian landowner Vlora family, who leased their land, and who later became allies of Austro-Hungarian foreign policy. I analyze the Albanian adventures of György Berzeviczy, a Hungarian nobleman who visited Keglevich, and I finally give a colonial interpretation of this series of events explored from three perspectives based on international parallels and archival sources.

The adventure of Keglevich was a typical proto-colonial story with indirect colonial consequences. The research of the so-called proto-colonial histories is an integral part of international colonialism research. The scrutiny of the proto-colonial aspirations and activities is also unavoidable in the case of Austria-Hungary. Present study is a contribution to this research field.